



KVALITETA ŽIVOTA JEDNORODITELJSKIH OBITELJI U REPUBLICI HRVATSKOJ

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Autori: doc.dr.sc. Ana Opačić

Iva Jovović, dipl.soc.rad.

Kristina Majstorić, mag.polit.soc.



Istraživanje je provedeno uz finansijsku potporu Ministarstva rada,
mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike

U ovom radu prikazani su rezultati istraživanja o kvaliteti života jednoroditeljskih obitelji u Republici Hrvatskoj koje je provedeno online anketiranjem u svibnju 2021. godine. Anketiranje je provela agencija Hendal.

U okviru koncepta kvalitete života ispitane su različite dimenzije koje se tiču jednoroditeljskih obitelji, a osobito dostupnost socijalne podrške u obitelji, doživljaj roditeljstva, usklađenost privatnih i poslovnih obveza, formalna podrška od strane institucija, zadovoljstvo životom, doživljaj sigurnosti te promjena do kojih je uslijedilo tijekom korona krize. Dobiven je uvid u navedene aspekte kvalitete života, te razlike u pojedinim aspektima s obzirom na obilježja obitelji i socio-demografska obilježja.

U istraživanju je sudjelovalo 166 roditelja koji žive u jednoroditeljskim obiteljima, a u analizi podataka korištene su metode deskriptivne statistike, te testovi korelacije, i testovi razlika (Hi-kvadrat, t-test i jednosmjerna analiza varijance, tj. ANOVA).

SOCIO-DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA JEDNORODITELJSKIH OBITELJI

U istraživanju je sudjelovalo 166 roditelja od čega je 15 očeva (9%) i 151 majka (91%). Najmlađi ispitanik ima 21 godinu, a najstariji 60 godina. Udio roditelja u dobi od 18 do 34 godine je 21% (N=35), a roditelja starijih od 55 godina ima 8% (N=13) čime je najzastupljenija skupina roditelja u srednjoj dobi od 35 do 55 godina (71% ili N=118).

Što se tiče obrazovnog stupnja ispitanika, najviše njih ima završenu srednju školu (N=92 ili 55%) te visoko obrazovanje (VSS), (N=49 ili 30%). Njima treba pridodati i ispitanike s višom stručnom spremom kojih je u uzorku 18 (11%). Nekoliko ispitanika ima najviše, odnosno najniže razine obrazovanja i to svega njih troje osnovnu školu, a četvoro ima završen poslijediplomski studij.

Većina ispitanika je zaposlena, i to njih 80% (N=133). Od preostalih ispitanika, manji broj je nezaposlen (N= 14 ili 8%), odnosno u nekom drugom statusu. Prema subjektivnoj procjeni ekonomskog statusa, ispitanici su podijeljeni. Tako je njih 54% (N=89) koji si mogu priuštiti

jednako ili više nego ljudi koji su u okruženju; a njih 45% (N= 74) procjenjuje da si može priuštiti manje nego ljudi u okruženju.

Uzorak ispitanika u ovom istraživanju je reprezentativan i sa aspekta lokalne sredine iz koje dolaze. Tako njih 37% (N=61) dolazi iz grada s više od 100 000 stanovnika; 31% (N=51) ispitanika dolazi iz grada srednje veličine u kojemu živi između 10 000 i 100 000 stanovnika, a 32% ispitanika dolazi iz manje urbane i ruralne sredine (29 iz manjeg grada i 25 iz ruralne sredine ili općine u kojoj živi manje od 2000 stanovnika).

Što se tiče karakteristika obitelji svi ispitanici žive s djecom. Većina roditelja žive sami s djecom (130 ili 78%), a njih 22% žive ili sa svojim roditeljima, tj. bakama i djedovima djece (N=24) ili s novim partnerom/icom (N=12). Gotovo polovica roditelja iz jednoroditeljskih obitelji ima jedno dijete (48%, N=79), dok ostali imaju po dvoje djece (38%, N=64) ili troje i više (N=23 ili 14%).

108 roditelja ima maloljetnu djecu (65%), njih 17% (N=28) ima samo punoljetnu djecu, dok preostalih 18% (N=30) ima i maloljetnu i punoljetnu djecu. Najčešći razlog jednoroditeljstva je razvod (N=133, 80%), dok su ostali razlozi manje prisutni, poput smrti partnera (N=18, 11%) ili vlastitog izbora.

NEFORMALNA OBITELJSKA PODRŠKA JEDNORODITELJIM OBITELJIMA

Neformalnu ili obiteljsku podršku koju dobivaju roditelji u jednoroditeljskim obiteljima ispitivali smo kroz nekoliko tvrdnji koje procjenjuju uključenost drugog roditelja (ukoliko je živ), te podršku drugih članova šire obitelji.

Na pitanje o uključenosti drugog roditelja u odgoj djece odgovorilo je 138 ispitanika te u ovom području roditelji ispitanici pokazuju potrebu za većom uključenosti drugog roditelja. Tako u prosjeku roditelji u jednoroditeljskim obiteljima smatraju da je drugi roditelj uključen tek 10 – 20 % (M=4,21; SD=1,679; Min=1, Maks=6). Iako razlike između očeva i majki u ovoj procjeni nisu statistički značajne, procjene očeva su ipak nešto povoljnije pa procjenjuju da je uključenost majki kao drugog roditelja nešto viša, nego što to procjenjuju majke o očevima.

Treba istaknuti da veću razinu uključenosti drugog roditelja daju roditelji koji svoj ekonomski status procjenjuju višim ($r=0,236$, $p=0,005$, $N=138$). Slično tomu, višu razinu uključenosti procjenjuju roditelji koji su zaposleni ($M=4,05$, $SD=1,66$) u odnosu na roditelje koji nisu u radnom odnosu ($M=4,92$, $SD=1,61$) ($t=-2,328$, $df=136$, $p=0,021$).

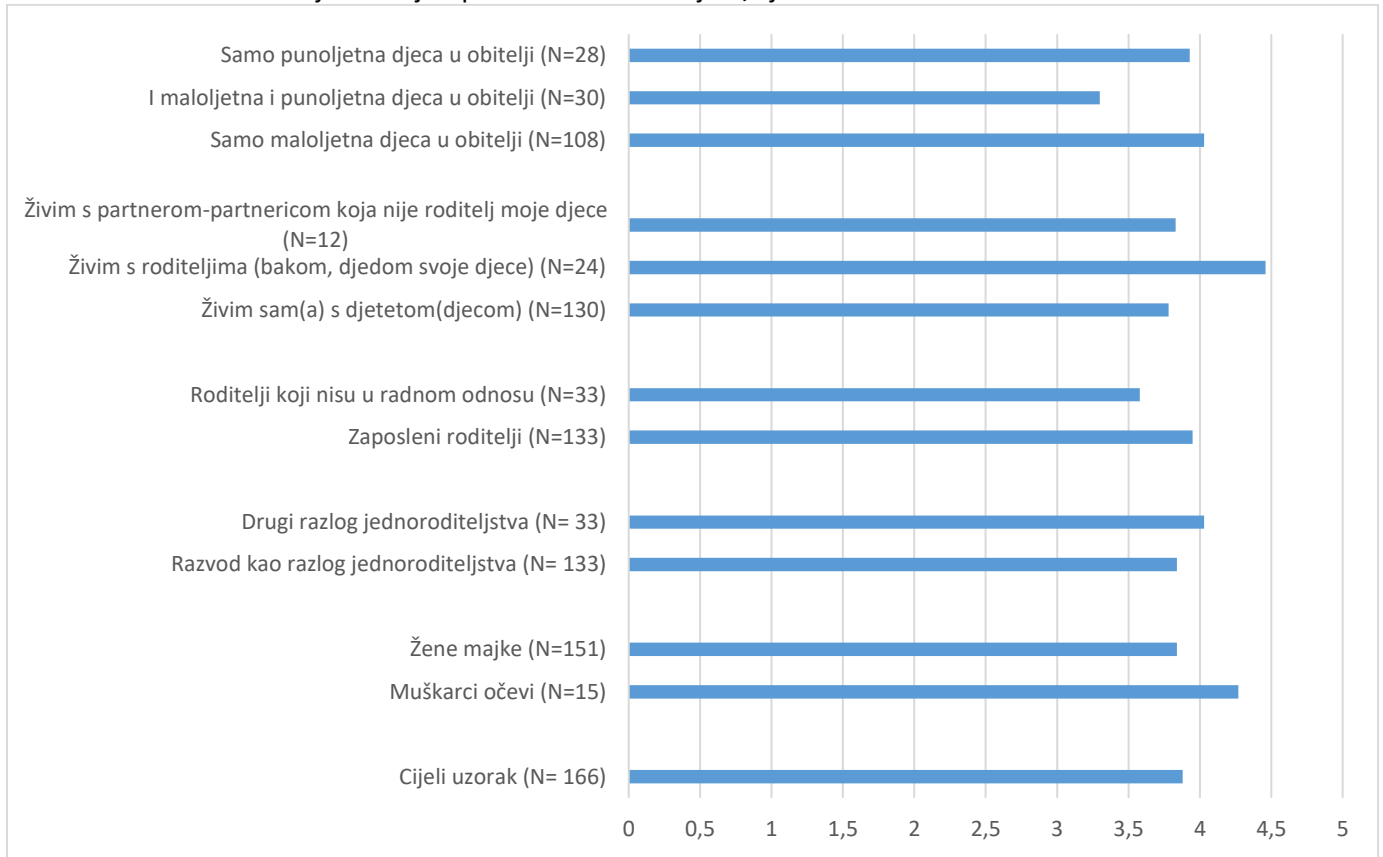
Paralelno s time većina njih vjeruje da bi drugi roditelj trebao više sudjelovati (njih 93 ili 67%; $M=1,52$, $SD=0,906$; $Min=1$, $Maks=4$) te većina njih to i želi ($N=85$ ili 62%; $M=1,67$, $SD=1,02$; $Min=1$, $Maks=4$).

Zanimljivo je da bi veću razinu uključenosti drugog roditelja željeli stariji ispitanici ($r=-0,191$, $p=0,025$, $N=138$) što možemo objasniti s nekoliko razloga. Prvi moguće proizlazi iz činjenice da stariji roditelji možebitno imaju kompleksnije životne obveze, veći broj djece čime se povećava potreba za uključenosti drugog djeteta. Osim toga, stariji ispitanici moguće imati i stabilizirane odnose s drugim roditeljima i nisu u otporu od njegove uključenosti. Konačno, razlog ovakvom rezultatu možemo pronaći u potrebi da drugi roditelj većom brigom zapravo više sudjeluje u životu djeteta, posebice ako su godine razdvojenosti dovele i do emocionalnog udaljavanja. Dodatno je potvrđeno da roditelji s više djece izražavaju veću potrebu za uključivanjem drugog roditelja ($r=-0,197$, $p=0,02$, $N=138$) te roditelji s višim stupnjem obrazovanja ($r=-0,18$, $p=0,034$, $N=138$).

Drugi aspekt obiteljske podrške je podrška iz kruga šire obitelji, no čak 61 roditelj (37%) izjavljuje da mu nitko ne pomaže u brizi za dijete/djecu. Za mnoge roditelje bitan izvor podrške su njihovi roditelji (u 88 ili 53% odgovora) ili drugi vlastite obitelji ($N=12$, 7%). Značajan izvor podrške za 19 roditelja (11%) su i roditelji oca/majke djeteta. Zaključno, možemo uočiti da su bake i djedovi značajan izvor neformalne obiteljske podrške.

Grafikon 1. prikazuje procjenu podrške obitelji ispitanika (roditelja, braće, sestara i sl) u brizi, skrbi i odgoju djeteta na razini cijelog uzorka i poduzoraka (1-najniža podrška, 5-najviša podrška).

Grafikon 1. Podrška obitelji roditelja ispitanika u brizi za dijete/djecu



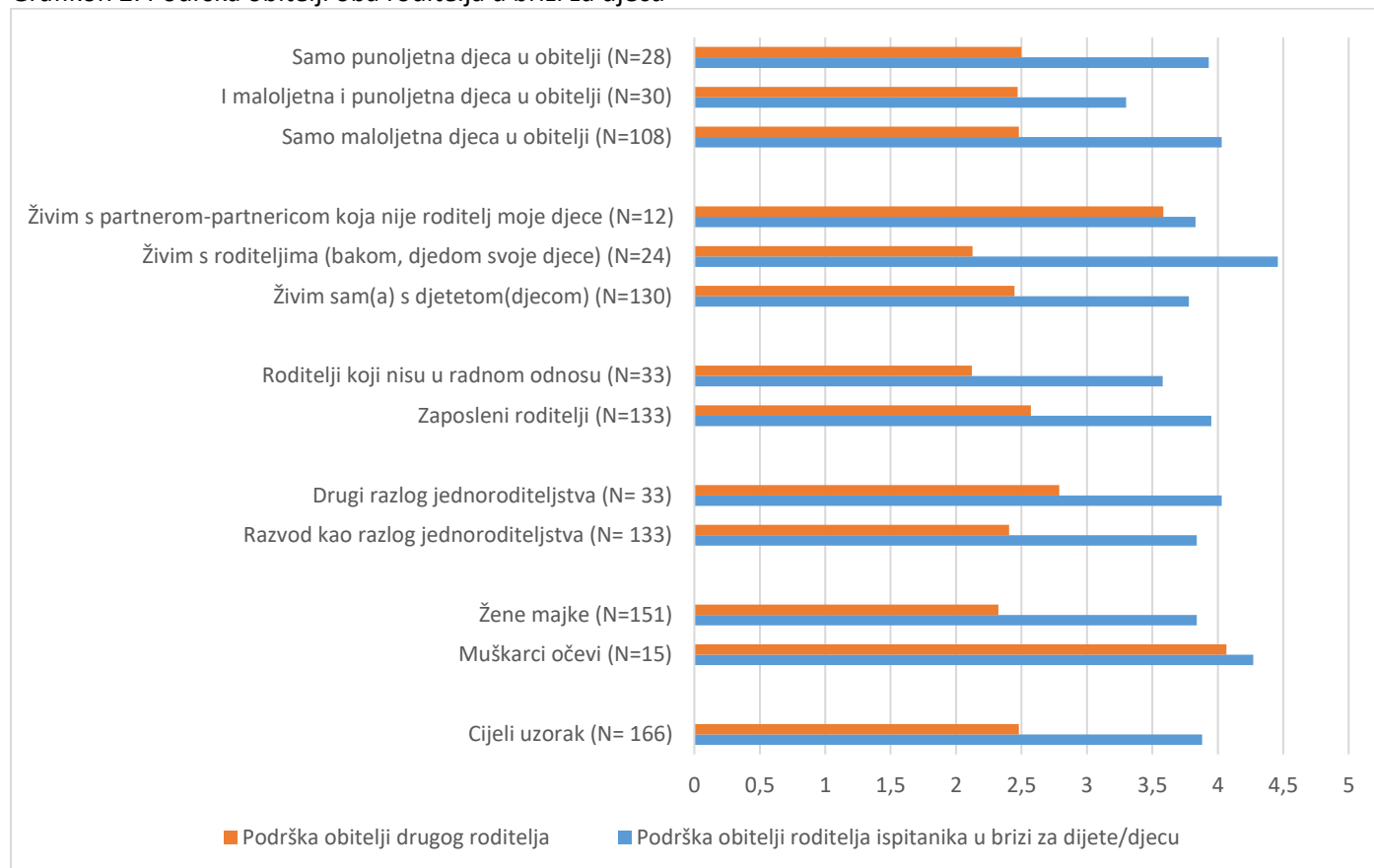
Prema navedenom grafikonu možemo uočiti kako podršku svoje vlastite obitelji dobivaju više muškarcima, roditelji koji su zbog drugih razloga u jednoroditeljskom statusu, zaposleni roditelji, roditelji koji već žive sa svojom obitelji te roditelji koji imaju samo maloljetnu djecu u obitelji.

No, statistički značajno se razlikuju samo oni roditelji koji žive već sa članovima obitelji ($F= 3,149$, $df=2$, $p=0,046$) te oni roditelji koji žive s maloljetnom djecom ($F=4,231$, $df=2$, $p=0,016$).

Podrška obitelji je povezana i sa dobi i ekonomskim statusom na način da veću podršku obitelji dobivaju mlađi roditelji ($r=-0,188$, $p=0,015$, $N=166$), te roditelji s višim ekonomskim statusom što je moguće povezano sa zaposlenošću ($r=-0,186$, $p=0,016$, $N=166$).

Što se tiče podrške članova obitelji drugog roditelja, ta je podrška očekivano niže procijenjena i na ukupnom uzorku i na subuzorcima (Slika 2). Ipak, takvu podršku više prepoznaju očevi, roditelji gdje se nije dogodio razvod, zaposleni roditelji, roditelji koji žive s novim partnerom/icom te roditelji koji imaju punoljetnu djecu.

Grafikon 2. Podrška obitelji oba roditelja u brizi za djecu



Od navedenih razlika, statistički značajne su razlike među očevima i majkama ($t=4,68$, $df=164$, $p=0,000$) te između roditelja koji žive u različitim obiteljskim strukturama ($F= 4,34$, $df=2$, $p=0,015$). S ovim posljednjim nalazom treba biti oprezan jer je lako moguće da su roditelji ovdje imali na umu obitelj novog partnera/ice što dakako usložnjava obiteljske odnose i socijalnu podršku.

Veću podršku članova obitelji drugog roditelja iskazuju i oni roditelji koji imaju niži ekonomski status ($r= -0,279$, $p=0,000$, $N=166$).

Ukupno govoreći, roditelji su iskazali da je teško odgajati djecu u usporedbi s odgojem djece u obitelji s oba roditelja, te su njihovi prosječni odgovori u vrijednosti od 1,97 (na skali od 1 što označava jako teško, do 5 što označava jako jednostavno), bez uočenih razlika po subuzorcima. Očekivano, veće teškoće iskazuju roditelji s većim brojem djece ($r= -0,168$, $p=0,03$, $N=166$), stariji

roditelji ($r=-0,211$, $p= 0,006$, $N=166$), te roditelji s nižim ekonomskim statusom ($r= -0,238$, $p=0,002$, $N=166$).

DOŽIVLJAJ RODITELJSTVA I USKLAĐENOST RODITELJSKE I POSLOVNE ULOGE

Doživljaj roditeljstva ispitivali smo sa 7 tvrdnji, te ukupno doživljaj izračunali kao aritmetičku sredinu na tih 7 tvrdnji (s time da su odgovori na sedmoj tvrdnji rekodirani kako bi sve tvrdnje bile u istom smjeru).

Tablica 1. Doživljaj roditeljstva na uzorku od $N=166$ (1- Uopće se ne slažem, 5- U potpunosti se slažem)

| TVRDNJA | Mean | SD | Minimum | Maksimum |
|--|------|------|---------|----------|
| Uloga roditelja u jednoroditeljskoj obitelji se ponekad čini stresnom i teškom. | 4,03 | 0,96 | 1 | 5 |
| Ponekad mi se čini da ne uspijevam ispuniti sva svoja zaduženja kao roditelj. | 3,33 | 1,18 | 1 | 5 |
| Ponekad mi je teško uskladiti obiteljske i poslovne obveze. | 3,73 | 1,05 | 1 | 5 |
| Imam manju mogućnost opuštenijeg i ležernijeg života. | 3,73 | 1,25 | 1 | 5 |
| Stigmatiziran(a) sam u društvu. | 2,81 | 1,28 | 1 | 5 |
| Ne mogu djeci priuštiti sve što im treba. | 3,05 | 1,25 | 1 | 5 |
| Biti roditelj u jednoroditeljskoj obitelji je ponekad i jednostavnije nego kada su prisutna oba roditelja.*** (Za izračun ukupnog rezultata odgovori na ovoj tvrdnji su rekodirani kako bi bili u istom smjeru). | 2,80 | 1,22 | 1 | 5 |
| UKUPNI DOŽIVLJAJ RODITELJSTVA | 3,41 | 0,77 | 1,57 | 5 |

Roditelji se u najvećoj mjeri slažu kako je njihova uloga ponekad stresna i teška, teško im je uskladiti obiteljske i poslovne obveze, te imaju manju mogućnost opuštenijeg i ležernijeg života.

U nešto manjoj mjeri prepoznaju da su stigmatizirani te da ne mogu djeci priuštiti sve potrebno. Ukupno gledajući, njihov doživljaj roditeljstva nije niti težak, niti lagan te su ukupne procjene čak i nešto niže od očekivanih. Ipak, nešto veće teškoće u roditeljstvu prepoznaju stariji roditelji ($r=0,179$, $p=0,021$, $N=166$) te roditelji koji imaju niži ekonomski status ($r=0,395$, $p=0,000$, $N=166$).

Veće izazove u roditeljstvu prepoznaju roditelji koji žive sami ($M=3,49$, $SD=0,78$, $N=130$) u odnosu na roditelje koji žive s članovima svoje obitelji ($M=3,07$, $SD= 0,67$, $N=24$) te roditeljima koji žive s novim partnerom/icom ($M= 3,24$, $SD=0,69$, $N=12$) ($F=3, 52$, $df=2$, $p=0,032$).

Osim doživljaja roditeljstva, ispitivali smo i u kojoj mjeri su se roditelji susreli sa situacijama kada im je bilo teško pomiriti radnu i roditeljsku ulogu. Tako je čak 67% roditelja (N=111) trebalo pronaći dodatne izvore prihoda, njih 71% je radilo pod znatno većim stresom (N=118), a 51% (N=85) je moralo znatno usporiti napredovanje u karijeri.

U nešto manjem broju slučajeva roditelji su morali odustati od željene karijere (36% ili njih 60) pa i promijeniti posao (N=58, 35%) ili raditi skraćeno radno vrijeme (25% roditelja ili njih 41). Roditelja koji su morali prekinuti radni odnos i prestati raditi je 39 (24%).

Samo 26 roditelja ili njih 16% nije doživjelo niti jednu od navedenih situacija.

Kada uzmemo u obzir sve navedene situacije, svaki roditelj je u prosjeku doživio čak četiri od sedam ovakvih situacija (M=3,66, SD=1,84, N=140). Zanimljivo je da je pomirivanje roditeljskih i radnih uloga teže mlađim roditeljima ($r=-0,168$, $p=0,047$, N=140) radi dinamiziranja tržišta rada koje očito postaje zahtjevnije i stresnije posljednjih godina. Osobito je izazovno roditeljima nižeg ekonomskog statusa ($r=0,258$, $p=0,002$, N=140) te onima koji trenutno nisu aktivni na tržištu rada ($t=-2,67$, $df=138$, $p=0,009$).

FORMALNA PODRŠKA NADLEŽNIH INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA

Važna komponenta socijalne podrške je formalna podrška koju osobe u ranjivom društvenom položaju mogu dobiti od institucija, osobito u vidu socijalnih usluga i/ili pravne pomoći. Pored državnih institucija, značajan izvor podrške mogu biti organizacije civilnog društva koje nerijetko okupljaju građane sa sličnim životnim izazovima.

Kad je riječ o roditeljima iz jednoroditeljskih obitelji u našem uzorku, većina njih zapravo niti ne treba socijalne usluge (njih 112 ili 67%) pa ih stoga niti ne koriste. 22% (N=37) roditelja iskazuje potrebu za socijalnim uslugama, no procjenjuje da iste nisu dostupne. Također većina roditelja ističe da im nije potrebna pravna pomoć pa ju stoga niti ne koriste (N=108 ili 65%), a njih 40 (ili 24%) iako ne prima pravnu pomoć, za istom iskazuje potrebu. Ukupno su njihove procjene o pomoći institucija vrlo niske (na rasponu od 1 do 5, prosječna ocjena M=2,40, SD=1,18), a tek nešto bolje procjenjuju pomoć koju dobivaju od udruga (M=2,71, SD=1,09). Nešto bolje procjene

o radu institucija imaju mlađi roditelji ($r = -0,199$, $p = 0,021$, $N = 134$), a zanimljivo je da rad i institucija i udruga bolje procjenjuju ispitanici višeg ekonomskog statusa (za rad institucija; $r = -0,368$, $p = 0,000$, $N = 134$; za rad udruga $r = -0,271$, $p = 0,007$, $N = 99$). Očekivano, radom institucija su manje zadovoljni razvedeni roditelji ($M = 2,3$, $SD = 1,117$, $N = 105$) u odnosu na roditelje kod kojih su postojali drugi razlozi jednoroditeljstva ($M = 2,79$, $SD = 1,347$, $N = 29$) ($t = -2,029$, $df = 132$, $p = 0,044$).

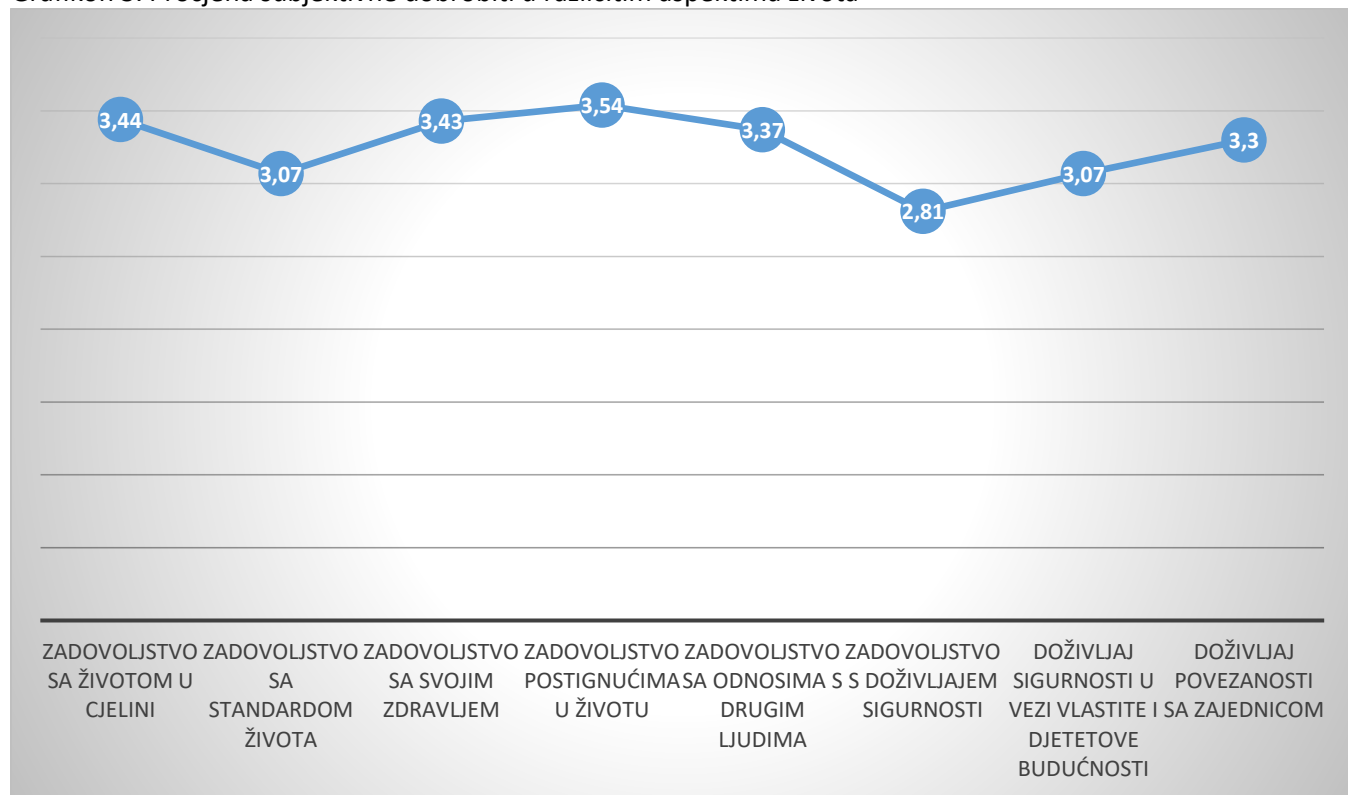
Povezano sa zadovoljstvom s radom institucija jest i pitanje o tome kakav je pristup informacijama o pravima iz zakona o socijalnoj skrbi, zakona o privremenom uzdržavanju i zakona o dječjem doplatku te postupcima za ostvarivanje istih. Rezultati ukazuju na nezadovoljstvo ispitanika čija je prosječna ocjena (M) na skali od 1 do 5, tek 2,66. Pritom, manju razinu informiranosti imaju roditelji nižeg socioekonomskog statusa ($r = -0,335$, $p = 0,000$, $N = 166$) te žene ($M = 2,6$, $SD = 1,065$, $N = 151$) u odnosu na muškarce ($M = 3,2$, $SD = 1,32$, $N = 15$) ($t = 2,026$, $df = 164$, $p = 0,044$).

Subjektivna dobrobit roditelja u jednoroditeljskim obiteljima

Posljednji set pitanja odnosio se na procjenu subjektivne dobrobiti za što je korišten prilagođeni upitnik indeksa osobne dobrobiti¹. Upitnik sadrži 8 područja života u kojima ispitanici procjenjuju zadovoljstvo različitim aspektima života na skali od 1 do 5.

¹ International Wellbeing Group (IWbG)(2006), "Personal Wellbeing Index – Adult, Manual 4th Edition", Melbourne: Australian Centre on Quality of Life, Deakin University (http://www.deakin.edu.au/research/acqol/instruments/wellbeing_index.htm)

Grafikon 3. Procjena subjektivne dobrobiti u različitim aspektima života



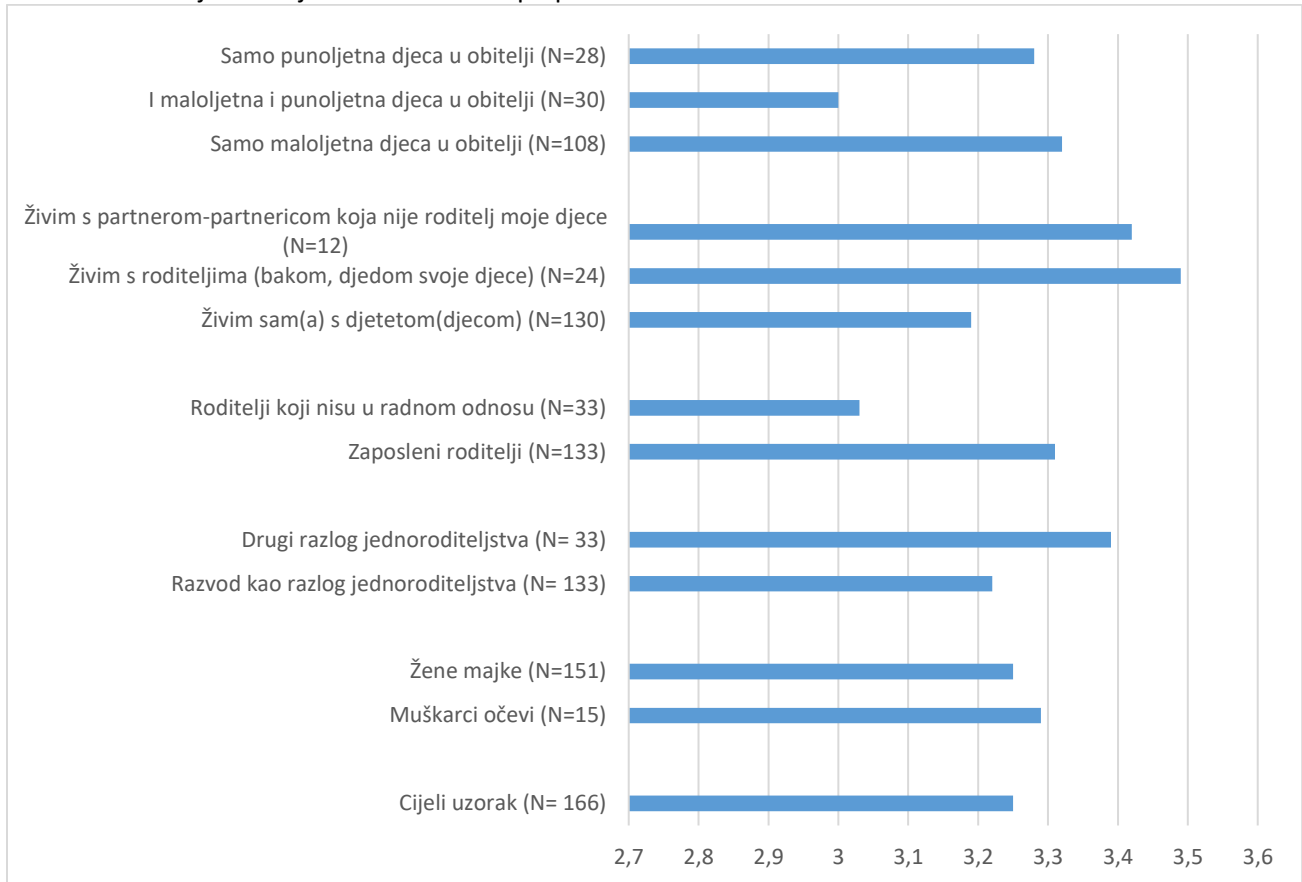
Sukladno procjenama ispitanika, roditelji imaju najmanji ukupni doživljaj sigurnosti i sigurnosti u pogledu budućnosti, što je povezano i sa niskom procjenom standarda života.

Roditelji su najzadovoljniji postignućima u životu, svojim zdravljem i u prosjeku životom u cjelini.

Kumulativno, ispitanici svoju dobrobit procjenjuju prosječnom ($M=3,25$, $SD=0,775$, $N=166$), te veću procjenu dobrobiti imaju mlađi roditelji ($r=-0,197$, $p=0,011$, $N=166$) te ispitanici koji imaju viši ekonomski status ($r=-0,508$, $p=0,000$, $N=166$).

Na Grafikonu 4. možemo uočiti da postoje male razlike u procjeni subjektivne dobrobiti koje nisu statistički značajne, ali se mogu iščitati određene tendencije u razlikama u procjeni.

Grafikon 4. Procjena subjektivne dobrobiti po poduzorcima



Više procjene subjektivne dobrobiti imaju očevi u odnosu na majke, roditelji koji su zbog drugih razloga (ne razvoda) u jednoroditeljstvu, zaposleni roditelji, roditelji koji ne žive sami s djecom te roditelji koji žive samo s maloljetnom ili samo s punoljetnom djecom.

Konačno, pitali smo roditelje i o tome kako im se život promijenio tijekom korona krize te su u tome roditelji podijeljeni. Tako su se kod njih 78 ili 47% teškoće povećale, a kod 88 roditelja teškoće su se ili smanjile (N=11) ili ostale iste (N=77). Majke su u ovom pitanju gotovo izjednačene, dok je kod očeva značajno više onih koji iskazuju da su teškoće ostale iste ili su se smanjile. Teškoće su se povećale i za roditelje koji imaju niži ekonomski status. Očekivano, teškoće su se povećale za roditelje s maloljetnom djecom ($\chi^2 = 6,96, df=2, p=0,031$).

ZAKLJUČAK

Kada sumiramo rezultate istraživanja o kvaliteti života jednoroditeljskih obitelji, možemo zaključiti da u kvaliteti života jednoroditeljskih obitelji postoje manje ili više zadovoljavajući aspekti.

Područja kvalitete života u kojima su procjene povoljne jest činjenica da je većina roditelja ipak zaposlena, te da značajan udio njih dobiva podršku od strane svog obiteljskog okruženja.

Ono što možemo detektirati kao lošiji aspekti kvalitete života jest niži ekonomski status, nedostatna uključenost drugog roditelja te izrazito slaba podrška obitelji drugog roditelja. Nadalje, osobito im je teško podmirivanje privatnih i poslovnih obveza te su stoga često puta doživjeli situacije kada ta neusklađenost dolazi do izražaja na štetu posla. Niska je i formalna podrška koju dobivaju od institucija i organizacija civilnog društva, a tek je neznatan broj roditelja koji doista i koriste socijalne usluge i pravnu pomoć. Treba istaknuti da veliki dio njih ističe da za istima nema potrebe, no taj podatak treba uzeti s oprezom s obzirom da se potreba lakše uviđa kada pojedinac dobije informaciju na što ima pravo ili što mu institucije mogu omogućiti.

Područja života u kojima su naši ispitanici podijeljeni su ona koja se tiču njihovih osobnih doživljaja, i to stresnosti doživljaja roditeljstva, subjektivne dobrobiti i koliko su im se teškoće povećale tijekom korona krize.

Uvidom u rezultate možemo zaključiti da se s izazovom jednoroditeljstva lakše nose očevi, roditelji višeg ekonomskog statusa i zaposleni roditelji, roditelji koji ne žive sami s djecom, roditelji s manjim brojem djece. Mlađi roditelji u gotovo svim aspektima imaju više procjene, osim u koliziji privatnih i poslovnih obveza koje za njih postaju veći izazov nego za starije roditelje.

Konačno, ovim istraživanjem otvorili smo pitanja za buduća istraživanja od kojih bi istaknuli dva

- 1) razumijevanje novog dinamičnog tržišta rada koje danas za mlađe roditelje predstavlja veći izazov nego za starije roditelje koji su radili na drugačijem tržištu rada
- 2) upoznavanje kompleksnosti obiteljskih struktura koje se danas usložnjavaju i time treba na kompleksniji način pristupiti razumijevanju socijalne podrške. Prmjerice dijete koje danas odrasta

u jednoroditeljskim obiteljima nema samo dva para baka/djedova, nego to može biti i dvostruko više kako se zasnivaju binuklearne i restrukturirane obitelji.